

Ανεμοπετάλιο

Τόμ. 5, Αρ. 5 (2025)

Ανεμοπετάλιο

Η παιδική λογοτεχνία των παιδιών

Χαράλαμπος Μπαλτάς

doi: [10.12681/anem.42250](https://doi.org/10.12681/anem.42250)

Copyright © 2025, Χαράλαμπος Μπαλτάς

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4/#).

Η παιδική λογοτεχνία των παιδιών

Χαράλαμπος Μπαλτάς
Δάσκαλος, μέλος της Π.Ο. Το Σκασιαρχείο
babisbaltas@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο εξετάζει την αξία των ελεύθερων παιδικών κειμένων μέσα από την παιδαγωγική Freinet, αναδεικνύοντας παραδείγματα όπου τα παιδιά γράφουν, εκδίδουν και συμμετέχουν στη δημόσια σφαίρα ως δημιουργοί. Από ιστορικές πρωτοβουλίες έως σύγχρονες συνεργασίες, αποδεικνύεται πως η λογοτεχνία μπορεί να είναι ένα μέσο με το οποίο τα παιδιά εκφράζουν τη φαντασία τους, την κριτική σκέψη τους και τη θέση τους στον κόσμο.

Λέξεις-κλειδιά: Παιδαγωγική Freinet, Παιδική λογοτεχνία, Δημιουργική γραφή, Παιδιά - συγγραφείς

Μπορούμε να μιλήσουμε ξανά για τα ελεύθερα κείμενα των παιδιών που μπορούν να πάρουν δημοσιότητα σε παιδικά περιοδικά ή ακόμη και σε αυτοτελή βιβλία; Οι καλύτερες στιγμές της παιδαγωγικής του κινήματος Freinet είναι έξω από το σχολείο, όταν τα κείμενα ταξιδεύουν και γίνονται χαρταετοί που πετούν σαν τα πουλιά. Οι πλαισιώσεις των ελεύθερων κειμένων είναι η εφημερίδα, το βιβλίο, το περιοδικό, το ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος, η αλληλογραφία και γενικά το τυπογραφείο.

Τι θα κρατούσαμε απ' αυτή τη διαδρομή; Στην Ευρώπη το έργο του Βίκτορα Ουγκώ είναι το έργο ενός συγγραφέα που ξεκινά να γράφει στα δεκαπέντε του χρόνια ποιήματα που βραβεύονται κι όλοι ασχολούνται με το ποιος είναι ο νέος ποιητής. Αλλά γράφει και τις σελίδες του πρώτου μυθιστορήματος που δέκα χρόνια μετά θα εκδοθεί με το όνομα «Μπουργκ Ζαργκάλ» (1826). Όμως μαζί με το έργο κι άλλων συγγραφέων παραμένουμε στην περιοχή της λογοτεχνίας για παιδιά. Το παράδειγμα μετάβασης στη λογοτεχνία των παιδιών έρχεται αργότερα. Μια σημαντική στιγμή είναι η συνομιλία των δημιουργών του «Μπαμπάρ» του ελέφαντα με την παιδαγωγική Freinet το 1931. Τότε, ο μπαμπάς, ο γιος κι η μαμά κάνουν τις συνομιλίες τους με γάλα του παιδιού κι είναι ένα λογοτεχνικό αποτέλεσμα 100 χρόνων. Το «Τσιπί» (1960) του Μάριο Λόντι είναι το παράδειγμα του να συνεργάζεσαι με τα παιδιά, δουλεύοντας με την τεχνική του «παράθυρου», για να κάνεις ένα βιβλίο μαζί τους. Επίσης, το «Γράμμα σε μια δασκάλα» (1963) του Λορέντζο Μιλάνι είναι ένα βιβλίο ελεύθερων κειμένων των παιδιών με θέμα την ταξικότητα του σχολείου. Το ίδιο και το «Σχολείο της Οδού Βιτρίβ» (1978), όπου δάσκαλοι και μαθητές κάνουν από κοινού ένα βιβλίο πάνω στην διαφορετική παιδαγωγική. Τα βιβλία του Μαρτσέλο Ντ' Όρτα επίσης είναι οι εκθέσεις των παιδιών

που έγιναν βιβλία κι αγαπήθηκαν πολύ. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ένα υπόδειγμα κριτικής σκέψης των παιδιών με την τεχνική των ελεύθερων κειμένων. Κι η παράδοση του Τζιάνι Ροντάρι, μέρος της παιδαγωγικής Freinet, είναι ίδια για τη δημιουργία βιβλίων με τα παιδιά, για το πώς ο εκπαιδευτικός είναι σε διάλογο με την ετερότητα του λογοτέχνη ή του τυπογράφου για να το πετύχει. Κι είναι ο ίδιος που εξέλιξε τα ΜΜΕ και την αλληλογραφία για να γίνουν όλα αυτά κτήμα των παιδιών, δίνοντας στο ελεύθερο κείμενο έναν πιο φανταστικό χαρακτήρα. Επίσης ξεχωριστή είναι η περίπτωση και του Αντόνιο Μπενάγιο, του δασκάλου που υποσχέθηκε τη θάλασσα στα παιδιά. Τα βιβλία των παιδιών που διασώθηκαν από τη φωτιά είναι τεκμήρια των ελεύθερων κειμένων της παιδαγωγικής Freinet. Το τυπογραφείο μας φέρνει πιο κοντά στο γίνεσθαι παιδί – συγγραφέα.

Κι ας πάμε στα καθ' ημάς. Τι θα μπορούσε να ονομαστεί λογοτεχνία των παιδιών; Το θεατρικό έργο του μαθητή Ναπολέοντα Λαπαθιώτη «Νέρων ο Τύραννος» (1901) για παράδειγμα θα μπορούμε να είναι μια λογοτεχνία ενός παιδιού. Επίσης, το έργο του Τέλλου Άγρα που το ξεκινά στα δώδεκά του χρόνια και δείχνει τη δίψα των νέων να δημοσιεύσουν τα κείμενά τους σ' ένα περιοδικό, όπως «Η Διάπλασις των παιδών». Επίσης ο δάσκαλος και ποιητής Τεύκρος Ανθίας που από μικρός, από τα δέκα του χρόνια, τυπώνει ποιήματα για να ζήσει, μέχρι ν' αρχίσει να εκδίδει τα πρώτα του βιβλία την δεκαετία του '20.

Κι ερχόμαστε στην τυπογραφία που μπαίνει μέσα στο σχολείο για να βοηθήσει τα παιδιά να γίνουν συγγραφείς. Με την πρώτη εφημερίδα των παιδιών «Η φωνή του Παιδιού» (1931) του Γιώργου Φωτεινάτου τα παιδιά της Κεφαλονιάς κάνουν τους τυπογράφους κι εκδίδουν το έντυπό τους. Το ίδιο με τον Τζάνο Τσαγκιά τα παιδιά της Καλογρέζας κάνουν το δικό τους περιοδικό και το αποκαλούν «Η ζωή» (1932). Και με τη Ρόζα Ιμβριώτη τα παιδιά κάνουν το δικό τους αναγνωστικό «Το Αναγνωστικό των παιδιών» (1938). Και στις τρεις περιπτώσεις έχουμε την τεχνική του Freinet «Όχι πια αναγνωστικά», όχι έτοιμα αναγνωστικά, αλλά δημιουργίες των παιδιών. Το ομότιτλο βιβλίο «Όχι πια αναγνωστικά» μεταφράζεται από τον Τζάνο Τσαγκιά το 1932 και αλληλογραφεί με τον Freinet. Ο Παναγιώτης Βαλσαμάκης, δάσκαλος Freinet στο 25ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, στη συνοικία Κυπριάδου, την δεκαετία του '50, ενώνει στο βιβλίο που τυπώνει μικρούς και μεγάλους. Ο Freinet θα επανέλθει σ' αυτό το θέμα στον διάλογό του με τον Wallon την δεκαετία του '50 μιλώντας για τις βιβλιοθήκες. Η θέση του είναι ότι οι βιβλιοθήκες θα έχουν τα έργα των παιδιών κι όχι το έτοιμο «θεολογικό» βιβλίο των μεγάλων. Λίγα χρόνια αργότερα στη Γαλλία και στην Ιταλία έχουμε βιβλία από κοινού μικρών και μεγάλων.

Κι επιστρέφουμε στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια στην Ελλάδα. Το πρώτο βιβλίο του δημοσιογράφου Δημήτρη Γκιώνη «Πίσω από τον Μαυροπίνακα» (1964) είναι το βιβλίο ενός μαθητή που έχει διαβάσει το βιβλίο μιας μαθήτριας, της Φρανσουάζ Σαγκάν «Καλημέρα θλίψη» (1954). Είναι το βήμα ενός παιδιού να συνομιλήσει με την εποχή του, τον κινηματογράφο, την αστυφιλία,

τον κόσμο της δουλειάς σε ένα περίπτερο, το νυχτερινό σχολείο, αλλά και τους λογοτέχνες που περιμένει την κριτική τους για να συνεχίσει. Αντίστοιχη είναι και η περίπτωση της Αλεξάνδρας Κρησά «Με την αυγή...» (1961) από τη Σχολή Χίλλ, με εξώφυλλο του Λεωνίδα Χρηστάκη, η οποία γράφει το πρώτο της μυθιστόρημα. Ο εκπαιδευτικός Θάνος Ζελίτης σε ηλικία δεκαπέντε ετών δημοσίευσε πρώτη φορά κείμενά του στο περιοδικό «Ο Μικρός Σερίφης», υπό τις οδηγίες του συγγραφέα και εκδότη του περιοδικού, Πότη Στρατίκη. Έτσι ξεκινούν να γράφουν η Ντόρα Ρωζέττη ή ο Βασίλης Βασιλικός και τόσοι άλλοι από τα νεανικά τους χρόνια.

Το σημερινό παράδειγμα τα τελευταία χρόνια αφορά διαφορετικές περιπτώσεις. Μοναχικές, όπως ο μαθητής Δημοσθένης Παπαμάρκου και το βιβλίο του «Η αδελφότητα του πυριτίου» (1998), ο οποίος μεγαλώνοντας θα εξελιχθεί σε λογοτέχνη. Σε σχολικό πλαίσιο, η Αρμελινού Μάνια, συνεργάζεται με το Δημοτικό Σχολείο Ανάφης και με μια ομάδα παιδιών αποτελούμενη από την Αποστολία Ρινάκη και τους Αναστάση και Μαρία Καλαμάκη κι έχουμε το βιβλίο «Λένια και Χάνει αναφιώτικες πτήσεις» (2022). Κι έχουμε και τον Νηρέα Καλιτσάνι και το βιβλίο του «Στους λαβυρίθους του Μεσοπόλεμου» (2024), ο οποίος κάνει την πρώτη του συγγραφική απόπειρα στα δεκατέσσερά του χρόνια με τη βοήθεια των καθηγητριών του. Η έκδοση κι η παρουσίαση του βιβλίου από τις εκδόσεις «Κουκίδα» είναι κι η αφορμή για τη γραφή αυτού του κειμένου. Επίσης, άλλη περίπτωση, η συνεργασία ενός παιδιού κι ενός πατέρα και πιο συγκεκριμένα της Έλλης με τον μπαμπά της Ιωάννη Φίλανδρο, μας χάρισε ένα μοναδικό βιβλίο «Η Έλλη στου Γκύζη» (2024).

Γυρνάμε πάλι πίσω. Ένα βιβλίο γίνεται επίσης με την αλληλογραφία ενός συγγραφέα με τα παιδιά. Έρχεται λοιπόν η στιγμή για τη δημιουργία ενός βιβλίου «Ο Εεε από τ' άστρα» (1983) του Μάνου Κοντολέων που γράφεται από τα παιδιά δια της αλληλογραφίας με τη μεσολάβηση ενός περιοδικού, το περιοδικό «Παιδιά, γεια χαρά» (1979). Τα ίδια τα παιδιά εξελίσσουν την ιστορία στέλνοντας γράμματα στο περιοδικό. Επίσης «Οι Εννέα Ιστορίες» (1984) είναι ένα παιδικό βιβλίο της παιδαγωγικής Freinet με το τυπογραφείο, αυτή τη φορά στο ιδιωτικό σχολείο «Εργαστήρι». Επίσης, σε δημόσιο σχολείο, το 1ο Γυμνάσιο Παιανίας, η «Σακουλοπαρέα» (1985) είναι μια σειρά βιβλίων από τις εκδόσεις «Δωρικός» με συγγραφείς και καλλιτέχνες τα ίδια τα παιδιά. Και με αφορμή το «Πράσινο Σύννεφο» (1976) του Νηλ, ο δάσκαλος Τάκης Ανδρουτσόπουλος κάνει ένα βιβλίο με τα παιδιά με τον τίτλο «Γη2040μχ.» (1997), με αφορμή τα περιβαλλοντικά προβλήματα του πλανήτη.

Κι ερχόμαστε πάλι στο σήμερα. Οι λογοτέχνες και οι εκπαιδευτικοί στρέφονται πάλι στα παιδιά. Στην Γαλλία ο Μπερνάν Φριό στρέφεται στα παιδιά για να γράψει βιβλία όπως «Ιστορίες στο τάκα – τάκα» (2017). Στην Ελλάδα η Εύη Κοντόρα με τα βιβλία της «Οι δικές μας ιστορίες» (2013) και τα «Λόγια της τάξης» (2014) γράφει «ιστορίες» μέσα στην τάξη μαζί με τα παιδιά και στη συνέχεια μεθοδεύει την απαραίτητη λογοτεχνικότητα. Επίσης, «Τα παιδιά – πουλιά των Εξαρχείων» (2013), στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Εξαρχείων, με την τεχνική της αλληλογραφίας του Freinet, είναι ένα

βιβλίο που έφερε σε επαφή τη συγγραφέα Λενέττα Στράνη με μια τάξη παιδιών, όπου τα παιδιά γίνονται μικροί συγγραφείς. Επίσης το αναγνωστικό των Εξαρχείων «Οι φίλιες των παιδιών» (2014) έχει κείμενα μικρών και μεγάλων κι έγινε μαζί με τα παιδιά. Το αναγνωστικό λογοκρίθηκε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών στο πλαίσιο του προγράμματος «Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας» (ΖΕΠ) και κυκλοφορεί ξανά, δέκα χρόνια μετά, το 2024, από την Παιδαγωγική Ομάδα «Το Σκασιαρχείο». Στο ίδιο μαθητικό πλαίσιο και το βιβλίο «Ένα μαγικό καπέλο στα Εξάρχεια» (2013) είναι η λογοτεχνική φωνή των παιδιών της γειτονιάς τους. Πρόσφατα, στο ίδιο σχολείο, «Το αγόρι με τα χέρια στις τσέπες» (2025), μια ραδιοφωνική ιστορία που γίνεται μαζί με τα παιδιά έγινε βιβλίο. Και τα κείμενα που παρήγαγαν τα παιδιά μαζί με την Εύη Κοντόρα στην βιβλιοθήκη του θα γίνουν με την σειρά τους κι αυτά.

Τα παραπάνω βιβλία είναι μερικές περιπτώσεις που μαζί τους θα μπορούσαν βέβαια να απαριθμηθούν κι άλλα που έχουν μικρότερη δημοσιότητα. Τα «Μικρά Βιβλία», η τεχνική της παιδαγωγικής Freinet, είναι η πρώτη ευκαιρία των παιδιών να δοκιμαστούν στη δημόσια σφαίρα μετά το 2010. Και το έκαναν πάρα πολλά παιδιά τα δεκαπέντε τελευταία χρόνια. Πολλές παιδικές εφημερίδες, πολλά μαθητικά περιοδικά, ραδιοφωνικές εκπομπές και φιλμ αποτυπώνουν την παιδική ηλικία κι έναν κόσμο που τα παιδιά βλέπουν και βλέπονται λογοτεχνικά κι ασκούν την ελευθερία της κρίσης τους. Τα ελεύθερα κείμενα της παιδαγωγικής Freinet εξισώνουν τους μικρούς με τους μεγάλους ανθρώπους και δίνουν μια δεύτερη ευκαιρία στον πολιτισμό της γραφής και της δημοκρατίας να είναι η εξέχουσα δημόσια σφαίρα. Ο «Κοκκινολαίμης» (2020-) είναι ένα τέτοιο παράδειγμα ραδιοφωνικού παιδικού εντύπου που συγκεντρώνει κείμενα των παιδιών στο κέντρο της Αθήνας. Στην κρίση που διέρχεται η παραδοσιακή γραφή και το βιβλίο, καθώς λιγοστεύουν οι αναγνώστες/στριες, η εκπαίδευση μπορεί να δώσει μια δεύτερη ευκαιρία στη γραφή με τη γραφή των παιδιών και η παιδική λογοτεχνία να γίνεται η λογοτεχνία των παιδιών. Και η αυριανή βιβλιοθήκη τους.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Ανθίας, Τεύκρος. (2002). Μια παρουσίαση από τον Κ. Νικολαΐδη. Αθήνα. Εκδόσεις Γαβριηλίδης.
- Ανδρουτσόπουλος, Τ. (1997). Γη 2040μ.Χ. Αθήνα. Εκδόσεις Ποταμός.
- Βαλσαμάκης, Π. (1960). (επιμέλεια). Το χρονικό μιας κοινότητας. Αθήνα/Αυτοέκδοση
- Κοντολέων, Μ. (1983). Ο Εεε από τ' άστρα. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Κοντόρα, Ε. (2013). Οι δικές μας ιστορίες. Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή.
- Κοντόρα, Ε. (2014). Λόγια της τάξης. Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη εποχή.
- Κρησά, Α. (1961). Με την αυγή.... Αθήνα. Εκδόσεις Φέξη.
- Λόντι, Μ. (2019). Τσιπί. Αθήνα. Εκδόσεις Καλέντης.
- Μιλάνι, Λ. (1963). Γράμμα σε μια δασκάλα. Αθήνα. Εκδόσεις Φανάρι. (Ελληνική έκδοση 1972).

- Ντ' Όρτα, Μ. (1990). Εγώ ελπίζω να τη βολέψω. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Ουγκώ, Β. (1826). Bug-Jargal. (Πρώτη έκδοση στα γαλλικά)
- Παπαμάρκος, Δ. (1998). Η αδελφότητα του πυριτίου. Αθήνα. Εκδόσεις Αρμός..
- Σαγκάν, Φ. (1954). Καλημέρα θλίψη. Αθήνα: Εκδόσεις Φέξη.
- Στράνη, Λ. (2013). Τα παιδιά-πουλιά των Εξαρχείων. Αθήνα: Εκδόσεις Το Σκασιαρχείο και 35ο Δημοτικό Αθηνών.
- Μπαλτάς, Χ. (επιμέλεια). (2024). Οι φίλιες των παιδιών. Αθήνα. Το Σκασιαρχείο.
- Τσαγκιάς, Τζ. (1932). Όχι πια αναγνωστικά. Αθήνα. Εκδόσεις κοντομάρη.
- Φριό, Μπ. (2017). Ιστορίες στο τάκα-τάκα. Αθήνα. Εκδόσεις Πατάκη.

Επιπλέον Συλλογικά Έργα

- Καρανάση Αθ. Μολασιώτη Ελ. (2013). Ένα μαγικό καπέλο στα Εξάρχεια. Αθήνα. 35^ο Δημοτικό Αθηνών.
- Μπαλτάς, Χ. (2025). Το αγόρι με τα χέρια στις τσέπες. Αθήνα: Εκδόσεις Το Σκασιαρχείο.
- Δάσκαλοι και μαθητές Σχολείου Βιτρίβ (1978). Το σχολείο της Οδού Βιτρίβ. Εκδόσεις Ανδρομέδα.
- Ν. Καλιτσάνι. (2024). Στους λαβυρίνθους του Μεσοπολέμου του. Αθήνα. Εκδόσεις Κουκίδα.
- Εργαστήρι (1984). Εννέα ιστορίες. Συλλογικό του ιδιωτικού Σχολείου Το Εργαστήρι.
- Φωτεινάτος, Γ. (1931). Η φωνή του Παιδιού. Εφημερίδα μαθητών Κεφαλονιάς.
- Η Σακουλοπαρέα. (1985). Σειρά βιβλίων από το 1ο Γυμνάσιο Παιανίας. Αθήνα. Εκδόσεις Δωρικός .

Γενικές αναφορές στην παιδαγωγική Freinet

- Φρενέ, Σελεστέν. (1977). Το σχολείο του λαού. Αθήνα. Εκδόσεις Οδυσσεάς.
- Ροντάρι, Τζ. (2003). Γραμματική της φαντασίας. Αθήνα. Εκδόσεις Μεταίχιμο.
- Skasiarxio.gr – Παιδαγωγική Ομάδα «Το Σκασιαρχείο». Διαθέσιμο σε: <https://skasiarxio.gr/>